

— Hajd, mater ti partizansko!

Človek na tleh zaječi. Nenavadno bled obraz, z lasmi, prilepljenimi na čelo, se obrne k Tomu. Znan obraz, le kje sem ga že videl, pomisli. Medtem ga že odnesejo.

Tomo sedi za volanom in vozi proti mestu. Nečesa se spominja, pa ni popolnoma prepričan, da ga spomin ne vara. Človek na tleh...

(Se nadaljuje)

## GLOSE O VODNIKU PESNIKU

Ob novi izdaji Vodnikovih pesmi.\*)

Boris Merhar

Vodnikov pesniški značaj in pomen je dandanes, po vrsti novejših študij in oznak (Vidic, Grafenauer, Prijatelj, Kidrič, Gspan), že do-dobra osvetljen in utrjen: po strožjih merilih sicer le prizadeven »občan«, a vendarle prvi Slovenec, ki je svoje »naročeno«, po dveh mentorjih spodbujeno ter v glavnem prerodno utilitarno podstavljeno pesnikovanje vzlic vsemu dognal do stopnje, kjer že lahko govorimo o pesniški osebnosti. Te skromne, a pravično odmerjene pesniške veljave Vodniku čas pač ne bo več okrnil, najsi je le prerese, da je njegova pesem spričo velikega vzpona naše poezije od njegove dobe sem že močno zbledela. Toda kakor tudi v preteklosti ni uspelo staro-slovensko precenjevanje Vodnika pesnika, in to ne samo zato, ker se je družilo s Prešernu sovražno mislijo, tako tudi vsi pomisleki, ki jih vzbujajo Vodnikove pesmi sodobnemu presojevalcu, niso tako tehtni, da bi morali »pevcu Ilirije« odrekati nadčasovni pomen ter se tako postavljati zoper njegovo lastno misel (Moj spomenik) kakor tudi zoper Prešernovo sodbo o njem (V spomin Valentina Vodnika).

Razumljivo je, da pesniška osebnost skromnih Vodnikovih kvalit, skoraj naivno preprosta, čustveno nerazgibana in pretežno razumsko ter poučno usmerjena, ne more pobujati velikih in vsakemu rodu na novo mikavnih problemov, estetskih, psiholoških idr., kakor je to lastno velikim ustvarjalnim osebnostim. Vendar pa to še nikakor ne pomeni, da bi bil Vodnikov pesniški obraz, kakorkoli je sicer že dognan, problemsko že povsem izčrpan in zrel, da ga s primerno spošt-

---

\* Pesmi Valentina Vodnika. Uredil Alfonz Gspan. Slovenska Matica. Ljubljana 1958.

ljivostjo odmaknemo med literarnozgodovinske starine. Tako je v nekem smislu še vedno sporno — in s tem živo — že samo vprašanje Vodnikovih pesniških vrednot, ki si ga prav ob letošnjem jubileju vnovič postavljamo ter nas spravlja — priznajmo si odkrito — slej ko prej v nekolikšno zadrego: ne hoteli bi biti krivični kulturnemu pionirju, ki je v najtežjih subjektivnih in dokaj neugodnih objektivnih pogojih izoral prve globlje brazde na »ledini naše poezije«, hkrati pa nam je težko vskladiti zgodovinsko pogojena relativna merila s sodobnim pojmovanjem pesništva in pesniške osebnosti. Znano je, da sta se v tem pogledu razhajala tudi naša največja literarna zgodovinarja, saj Prijatelj (Duševni profili, 53) Vodnik sploh ni bil pesnik, temveč le »izvrsten narodni prosvetitelj v vezani in nevezani besedi«, medtem ko je Kidrič (Zgodovina, 303), vse bolj upoštevajoč časovne okoliščine, reševal dilemo sicer s previdno pogojnostjo, vendar tako, da je Vodnikovim pesmim priznaval »relativno veljavo« ter menil, da »smemo z neko rezervo tudi Vodnika imenovati pesnika«. Ta Kidričeva solucija je obveljala ter jo v bistvu sprejema tudi Gspan (Izbr. pesmi V. Vodnika, 163 sl.), ki skromno Vodnikovo ustvarjalno moč odtehtava z njegovo veliko ustvarjalno voljo in sodi, da so njegovo pesem sodobniki nedvomno »globoko doživljali«, glede sedanjosti pa nekam skeptično prepušča bralcem, da ob tej novi izdaji »prisluhnejo vase, ali in kaj jim imajo Vodnikovi verzi povedati in če morejo v njih vzbuditi občutek stopnjevanega notranjega življenja, kar naj bi bil smisel sleherne umetnosti«. Gspanova skepsa je sicer dovolj razumljiva, mislim pa, da bi takšna »anketa«, če bi se izvedla, nekaj pesniškega duha Vodniku še vendarle priznala ter tako izpričala, da mu vsaj skromnega mesta tudi v zahtevnejši antologiji naše poezije ne zagotavljajo zgolj literarnozgodovinski preudarki (v znani Legiševi antologiji, izd. 1950 pri Matici Srpski, je zastopan celo s 5 teksti). Ne glede na to pa nam Gspanov prikaz Vodnikovih bornih dispozicij za pesnika nadvse živo predočuje, da se je človek s tako pičlimi naravnimi darovi res samo z izredno voljo in vztrajnostjo, »za pevke slovenske živeč in goreč«, lahko uveljavil kot pesnik, in še to morda le, ker je bil brez pravih tekmecev in tako rekoč prvi na tej poti.

Po vsej verjetnosti se je Vodnik tudi sam zavedal, da ima za veliko prerodno nalogo, ki so si jo nadevale Pisanice — dati Slovencem domače »Ovide in Virgile« (Dev) — več volje kot pa daru, saj v njegovi Prošnji na kranjsko modrino gotovo ni le klasicistična konvencionalnost, če mladi pesnik prosi muzo »spevoreškega vina«, da bo potem lahko »žvrgljal« na svojo »pišvo postransko«. Kako malo notranje

razgibanosti je bilo v tem pesnikujočem menišču, se nam pokaže zlasti, če primerjamo njegove verze z istodobnimi nemškimi pesmimi dve leti starejšega Linharta, ki je nosil v svojih prsih (»duši«, »srecu«) silen »naval«, »upor«, »ogenj«, »žar«, »rano«, »grozo«, »vroče vroče hrepenenje«, »vso svojo žalost«, »svinčeno otožnost«, »suho divjino«, »velik grob«, rušenje prestolov... trdno zgrajenih na človeški krvi« ipd. In vendar se je tudi Linhart z vso svojo bogato emocionalnostjo kmalu zatem prav tako kakor Vodnik odvrnil od poezije ter je po vključitvi v slovensko prerodno gibanje sicer prevajal pevske tekste v slovenščino, ni pa se lotil tudi originalnega ustvarjanja v slovenski vezani besedi. Vzrok bržčas ni bil le v tem, da se je v nadaljnjem literarnem delu uravnaval po svoji prvobitni dramatski nadarjenosti, marveč ga je od slovenskega pesnjenja verjetno odvrnila tudi nerazvitost slovenskega pesniškega jezika, ki je bila za njegovo izrazno hotenje pač neprimerno večja ovira kakor pa za pesnika toliko skromnejšega Vodnikovega kova. Prav zato pa je Vodnik, po več ko desetletnem molku vnovič postavljen pred to nalogo, svojemu novemu mentorju toliko lažje sledil, ker ga je ta opozarjal, da naj poje »za ljudstvo« in »v ljudskem tonu« in da zatorej — kljub klasicistični normi, ki se je sicer mora zvesto držati — ne sme ubirati »previsokega tona«. S tega vidika mu je Zois tudi posebej pohvalil Zadovoljnega Kranjca, češ da se je v tej pesmi povzpел nad vso ostalo pisaniško poezijo tako v pogledu »narave in nadarjenosti« kakor tudi v pogledu jezika, verzifikacije in umovanja. Tudi je Zoisovo zatrdilo, da »na to pesem zida vse svoje upanje«, hotelo biti Vodniku hkrati spodbuda in mentorska smernica za njegovo nadaljnje pesniško prizadevanje. Toda kakor je sicer res, da bi Vodnik brez Zoisovega mentorstva nikoli ne bil postal to, kar je, velja vsekakor poudariti, da je svoj »ljudski ton« vendarle našel že v svoji pisaniški dobi, in to celo ne samo v Zadovoljnem Kranjcu, marveč tudi v pesmi Klek.

Zdi se, da ga je prav domača, iz kmečkega življenja vzeta snov teh dveh pesmi navedla na misel, da se mora tu tudi oblikovno opreti na domače osnove. V tem pogledu pa je imel na izbiro le dvoje, kar je naša vezana beseda dotlej sploh premogla: ljudsko pesem in pa domačo cerkveno oziroma nabožno pesem (ki pa je do neke mere tudi sama ponarodevala, se pravi prehajala v območje ljudske pesmi). In res se je Vodnik naslonil na obe: v Zadovoljnem Kranjcu, kakor znano, na poskočnico, v Kleku pa na kitico, znano mu najverjetneje iz »Treh duhovnih pesmi« za blejske romarje, ki so izšle v posebni knjižici leta 1749 ter so s svojim metrom bržčas precej vplivale na

tedanje pesmarstvo.\* Neznani avtor teh pesmi se je metrično oprl na srednjeveško latinsko cerkveno himno vzorca *Tantum ergo sacramentum...*: »Kdo bo poseh mau odlašou, pridte sem na jezero...« Kidrič je stvar označil kot »najspretnjšo slovensko tiskano verzifikacijo protireformacijske dobe« (ČJKZ 1922, 109) ter hkrati opozoril, da je moral te pesmi poznati tudi Prešeren, saj njegova Nebeška procesija pač ni le slučajno »zložena... v istem metru« (tu seveda ni bistveno, da sta v »Treh Duhounih Peissmah« po dve štirivrstični kitici združeni v eno oziroma da je Vodnik v Kleku njihovi štirivrstični »polovici« dodal še dva verza, metrično ustrezajoča drugemu in četrtemu, a z novo rimo: ababcc). In na teh dveh že v Pisanicah zastavljenih prozodičnih osnovah — poskočni ljudski in tej trohejski (»romarski«) »umetni« — temelji v bistvu tudi ves poznejši Vodnik, najsi ga je Zois po priliki tudi svaril pred poskočnico ter ga opozarjal na italijanski enajsterec. Vendar pa bi bil Vodnik tudi s to svojo borno metriko lahko dosegel precej več, ko bi se vsaj ne bil tako zelo oklepal poskočnice in se predvsem zavedal, da za pesmi odičnega, poučnega ali izpovednega značaja ni najbolj primerna (obe »Iliriji«, Cvetje, Moj spomenik idr.). In nasprotno, koliko bi izgubile njegove tri daljše basni, pa tudi Vršac in Napitek, ko bi bile zložene v poskočnici in ne v »romarskem« trohejskem verzu! In še je treba ob tem verzu oziroma kitici pripomniti, da je Prešeren nima samo v Nebeški procesiji, temveč tudi še v vrsti drugih pesmi iz čbeličnih in poznejših let (Strunam, Elegija svojim rojakom; Ukazi, Šmarna gora, Zaljšal cerkve..., Od železne ceste), kar dovolj zgovorno priča, kako raznolična utegne biti njena raba in intonacija pod roko pravega umetnika. Seveda je mogla biti ta blejska romarska kitica Prešernu pred očmi le ob Šmarni gori, nagrobnem napisu Zaljšal cerkve... in Nebeški procesiji, kjer je zavestno ubiral ton nabožnega pesmarstva, medtem ko je pri ostalih in zlasti pri pesmi Strunam, kjer je Prešeren ta metrum prvikrat rabil, treba misliti na druge zglede. Kidrič (Prešeren II, 185) sicer že tu dopušča vpliv blejske romarske pesmi, navaja pa še druge momente, ki so utegnili vplivati na Prešernovo odločitev, in to tako pozitivne (»najpriljubljenejša kitica nemške lirike«, njena »skladnost z moderno glasbo« in njena prilagodljivost »različnim čustvenim kompleksom«) kakor tudi ta negativni in za nas tu posebno važni

\* Tako se temu metru opazno približuje že ok. 1762 zapisana vojaška »Beiseim od tega hudiga Braisa«, ki ima sicer 9-vrstične kitice, že čisto v tej romarski kitici pa je bila 1775 zložena dolga šomaštrsko-mežnarska »Ena prav lepa ino kunštna Peisseme«, ki jo je pel šomašter J. Nabore iz Senčurja ob nastopu nove službe (oboje v Štrekljevi zapuščini v NUK).

moment, da je Prešerna po drugi strani motila »njena pogosta raba v almanahu«. To vsekakor drži, le da moramo stvar še dopolniti z opozorilom, da gre tu v bistvu za Prešernov kritični odnos do Vodnikovega pesniškega izročila, ali še določneje: do njegovega vpliva na čbeličarje (prim. Sn 1914, 279 v op.). Ta vpliv je bil namreč nenavadno močan ter se ni kazal le v čaščenju Vodnika kot našega prvega pesnika in edinega, ki je po zatonu Pisanic »srca vnemal po deželi« (M. Kastelic), ali kot »mojstra pevcev« (B. Potočnik), marveč je prihajal do izraza predvsem tudi v sami pesniški praksi čbeličarjev, v njihovem jeziku in dikciji, še posebno pa prav v njihovi metriki. Močni Vodnikov vpliv v tem pogledu je razviden že iz dejstva, da njegovi dve priljubljeni in skoraj izključni obliki — poskočnica (tipična in v variacijah) in pa ta trohejska »romarska« kitica — v prvih dveh letnikih KČ povsem prevladujeta (v I. l. do  $\frac{3}{4}$ , v II. do  $\frac{2}{3}$ , v prvem bolj poskočnica, v drugem »romarska«) ter dobe druge oblike, in največ seveda po Prešernovi zaslugi, premoč šele v III. letniku almanaha. Tako se je torej Prešeren kot pesnik mimo drugih ovir moral uveljavljati tudi zoper metrično sugestijo Vodnikove pesmi, na kar opozarja tudi sedma gazela z očitkom iz občinstva, češ »kaj za V o d n i k o m ne hodi«. Da je takšno mnenje med bralci res imelo močno zaslombo, pa je razvidno tudi iz okoliščine, da je Čop imel za potrebno, Prešernove nove oblike tako rekoč še posebej zagovarjati pred Vodnikovimi ter se hkrati dotakniti tedaj še malokomu vidne metrične slabosti »mojstra pevcev«: »Nekateri so pogrešali v Prešernovih pesmih tisto lahkoto, ki odlikuje Vodnikove pesmi. Zdi se pa, da se niso dovolj ozirali na veliko razliko v njunih pesmih glede vsebine in oblike. Kdo bo n. pr. zahteval lahak tek pesmice v kratkih amfibrahah od soneta, ki se giblje z umetniško ličnostjo? Čeprav je sam Vodnik napisal svojo slavnostno Ilirijo oživljeno v tej poskočni meri, moremo le reči, da bi bila njegova pesem še bolj dostojanstvena, ko bi ji bil izbral primernejšo obliko. Zdi se torej, da sta povzročili to grajo Prešernovih pesmi večinoma le *razvada in privajenost*\* na stihle, katerih se je on izognil...« Kakor Čop je tudi Prešeren, ob vsem priznavanju Vodnikovega pesniškega pomena, občutil ta Vodnikov vpliv kot zaviralen za razvoj čbeličarske »nove pisarije« in tako moramo tudi znani njegov epigram na Vodnika (Mojstru pevcev v KČ III) presojudati pač tudi s tega vidika. Značilno je tudi, da je imel Prešeren potem, ko se je »hoja za Vodnikom« v KČ že močno unesla, za četrti letnik almanaha pripravljeni kar dve pesmi v »Vodnikovi« trohejski kitici, le da Elegije svojim rojakom

\* Podčrtal B. M.

vdrugič ni več predložil ter je prišla v tem zvezku na svetlo samo pesem Strunam (prva objava že v IB 1833). Pozneje, kakor smo že omenili, pa je posegel po tej kitici še petkrat, pa tudi Vodnika samega je počastil kakor še nihče pred njim in celo v njegovi poskočni kitici (V spomin V. Vodnika). Vendar pa jo je tu tudi edinokrat rabil, kajti čeprav sam »bolj« Gorenjec od Vodnika, se za to alpsko mero ni mogel vneti ne prej in ne v svojih zadnjih ljubljanskih letih, ko je sicer tudi sam težil v nekakšen »ljudski ton« ter »se ukvarjal s kranjskimi pesmimi, ki naj bi ugajale kmetским fantom« (Vrazu 12. decembra 1843). Toda če je Vodnik ta »ljudski ton« vsaj v metričnem pogledu skorajda enačil s poskočnico, je bila Prešernova predstava tu seveda neprimerno bogatejša in globlja ter je merila na formalno raznoliko, preprosto, a hkrati umetniško polnozvočno pevno »pesem«, kakršne je potem zbral pod tem naslovom v prvem razdelku svojih Poezij. Ker je nekaj teh Prešernovih pesmi prek raznih uglasbitev šlo že zgodaj med ljudstvo in so nekatere tudi ponarodele, bi to pač še v toliko večji meri pričakovali za Vodnikovo pesem, ki je za Zoisovega mentorstva tako rekoč programatično ubirala »ljudski ton«.

Nekaj takega je pričakoval ter Vodniku to o neki priliki celo izrečno omenil tudi Zois: »Morda preide novoletno voščilo tudi v glasbo, in če se to zgodi na kmetih, bo najboljši dokaz priznanja in vpliva.« Ker pa v tej stvari ne odločata le oblika in izraz, temveč tudi značaj in vsebina pesmi, nas nikakor ne sme presenetiti, če je Vodnikova pesem doživela le malo tovrstnega ljudskega »priznanja«, kajti poučna nota v pesmi vobče ni po ljudskem okusu. V tem pogledu je značilna že resonanca, ki jo je imel med ljudstvom znani zaključek Vodnikovega Dramila (Lenega čaka...), o katerem je Zois sodil, da »velja po svoji moči več ko sto pridig, po pravem ljudskem tonu in okusu pa več ko sto pesmic. Taki verzi so večni!« Izmed petero znanih mi variant sta dve, iz Kobarida, še dovolj zvesti Vodniku (zbirka dr. A. Tellinija, št. 459 in 511, rkp. v NUK), medtem ko je v ostalih treh prešla v ljudsko pesem le rima oziroma zveza »strgan rokav« — »(prazen) bokal«, in še to je enkrat pritaknjeno v kratko otroško pesem o petelinčku (SNP 7568, Gor. Vrtojba), dvakrat pa porabljeno v pivski pesmi in celo v smislu, ki se vse prej kot sklada z moralo teh Vodnikovih verzov:

Prinesite ga še en bokav,  
če imam glih raztrgan rokav,  
če imam glih raztrgan rokav,  
saj bo birt za družga dav!

(Razbor, SNP 5602)

Le prines mi ga bokal,  
čeprav imam strgan rokav,  
de mi srce razveseli,  
celimu životu korajžo stri!

(Višnja gora, SNP 5603)

Izmed Vodnikovih pesmi v poskočnici sta mi v osamljenem zapisu znana še Petelinčka (Bled, Poznikova zbirka II, rkp. v NUK) in geslo LN za 1797 (Lipalja vas, SNP 2532), v štirih zapisih pa Moj spomenik, le da znatno skrčen (SNPN 2415, 1., 4. in 7. kitica, z refrenom »prav zares«, Gor. Gorje; SNPN 4620, samo 1. kit., »pela A. Novakova, slišala peti v Zaplazu«; SNPN 5687, 1., 4., 2. in 7. kit., brez navedbe kraja; SNPN 10254, iste kitice, brez nav. kraja; prvo varianto je zapisal L. Kuba, drugo M. Hubad, zadnji dve J. Žirovnik). Kakor ta je bila za skopi obseg novejšje ljudske pesmi vse predolga tudi trohejska basen Kos in brezen (Vransko, SNPN 2715), ki pa se med ljudstvom ni le skrčila na zgolj dve kitici, marveč je v tej ljudski preobrazbi — zaokrožena v kratko lirično z ljubezenskim motivom, a brez slehernega nauka — tudi povsem izgubila značaj basni:

Kos prepeva, gnezdo znaša,	Kdo bi meni peti branil,
lepi sušec gori gre,	včera je se je ženil brat,
jaz (!) pa kosa tako vprašam:	in pa tudi jaz že pojdem
Kaj tak poješ zgodaj že?	mojo ljubco prec iskat.

Tako preostaneta le še dva Vodnikova prevoda brambovskih pesmi, Brambovska dobra volja in Brambovska molitev, ki so ju naši brambovci zanesli med ljudstvo ter ju je okoli 1870 slišal peti Trdina na Dolenjskem (ZD X, 114), prvo kitico prve pa je tudi še v začetku tega stoletja zapisal J. Žirovnik na Gorenjskem (SNPN 5630 in 10324). Kot zanimiv drobec bodi v tej zvezi omenjen še primer metonimične perifrize v »ljudskem tonu«, ki pa je zanjo težko reči, ali je zašla od Vodnika v ljudsko pesem ali pa jo je Vodnik vzela od ondod. Izraz, rabljen v že omenjenem novoletnem voščilu za 1796, je »grob-zafrk-ljiv« ter sodi med tiste »grobosti in banalnosti« (Kidrič), ki se jim ljudsko prostodušni Vodnik kljub Zoisovemu svarilu pred »prenizkim tonom« (prim. Grafenauer, KK XXII, 116—117) včasih ni umel izogniti: »Želim tedaj... arcata britof pogostu gnojit...« (oziroma v PP: »zdravnikom grobe pogosto gnojit«). V bistvu gre tu za primer evfemizma, kakršne je v ljudskem izražanju porajal »praznovorni strah pred ominoznim« (J. Vendryès), kamor sodi med drugim zlasti tudi pojavn kompleks umiranja in smrti, samo da je stvar v našem primeru zaokrenjena v šalo, in to še vse bolj grobo kakor v sicer istopomenskih šaljivih ljudskih izrazih »iti rakom žvižgat« (kar ima v šaljivi zvezi tudi Prešeren), »iti po gobe«, »iti trpotec phat« ipd. (prim. proti temu običajne tovrstne ter Prešernove pesniške perifrize: izdihniti, preminiti, dušo pustiti — »kaj znancev že zasula je lopata«, »ko bova onstran Haronov'ga broda«, »jo pokriva grob zeleni«, »ko mi odpade trupla

peza«, »ki spod molči«, »ki v tem tihem grobu spi« idr.). Vodnikov izraz »britof (grobe) gnojiti« nastopa v naši ljudski pesmi v obliki »zemljo gnojiti«, in to v šaljivi živalski pesmi *Od črnega kosa* (zapisani v *Podgori nad Lj.* 1858, var. k SNP 957) kakor tudi v *bridki tožbi osirotelega dekleta nad izgubo svojcev* (Nikogar nima, zap. O. Caf v Framu, SNP 2354):

Kaj ti pa pravim, črni kos?  
Kdor pa ima ljube tri,  
ga pač rada glavca boli  
pa tud črno zemljo gnoji.

Vsi očevi na polju orjejo,  
mojega ljubega oče videti ni;  
moj oča počivlje no trdno spi,  
mater črno zemljo gnoji.

(Isto dalje še o materi, sestri in bratu.)

Ne glede na svoj sporni izvor učinkuje ta »grobi« izraz v obeh ljudskih pesmih nedvomno manj disonantno kakor pa v Vodnikovem voščilu, če pa se še zamislimo v neposredno, naravno predstavnost kmečkega človeka, bi za drugi primer lahko celo rekli, da izraz niti ne moti bistveno sicer enovitega elegičnega tona te pesmi. Od te drobne vzporednice pa bi lahko segli še dalje, na primerjavo Vodnikove in ljudske pesmi nasploh, ter si ne glede na neke pomisleke o njuni sozamerljivosti zastavili vprašanje o vrednotah ene in druge. Tu pa bi morali reči: najsi se je Vodnik še tako trudil za »ljudski ton«, najsi se je še tako vidno opiral na določene ljudske mere ali tudi zajemal po cele kitice iz ljudske pesmi (prim. Levstikovo ZD VI, 1935, 94, 99, 249/50) in najsi je slednjič, kot zbiralec, ljudske pesmi po svoje in izdatno »popravljal« — s svojim lastnim pesniškim delom ljudske poezije, vsaj merjene po njenem najboljšem v liriki in epiki, vendarle ni dosegel. Vse preveč je površinski in utilitarno vezan, v svojem racionalističnem optimizmu enostranski in tako vse preozek, da bi se lahko meril s široko čustveno in življenjsko klaviaturo ljudske pesmi, zlasti pa mu manjka njenih globinskih, elegičnih in tragičnih tonov, da bi mu pesem življenjsko polno zazvenela. S tem se tudi povsem sklada njegova navezanost na poskočnico, ki v sklopu naše ljudske poezije ni ravno najbolj tipična zvrst ter že po svojem bistvu meri le bolj v lahkotno, šaljivo domiselnost, pa še tu si je Vodnik usvajal predvsem le obliko in ton, medtem ko se je pred pretežno erotično vsebino poskočnice dokaj opazno ograjeval. Razen teh in drugih omejitev, ki mu jih je nalagala lastna narava in njegov ozki pesniški koncept, pa je bilo Vodnikovo pesnjenje v primeri z ljudskim (ali tudi narečno sproščenim Volkmerjevim) vezano tudi še v nekem ožjem, čisto jezikovnem smislu, namreč v tem, da se je pesnik v njem izza poznanstva s Zoisom razvijal z roko v roki z jezikovnim reformatorjem.



Kakor je znano, je Zois že takoj v začetku pritegnil Vodnika tudi k slovarskemu delu ter ga opozoril na prvenstveno važnost jezikovnega preroda, češ da je treba »pred vsem drugim ... določiti jeziku obraz«. Tako se je Vodnik poslej vse bolj trudil, »kranjski jezik čeden narediti«, ter se je že v nekaj letih v svojem pratikarskem, časnikarskem in drugem pisanju razvil v »prvega velikega reformatorja slovenske proze« (Kidrič). Razumljivo je, da je ta njegov novi, prerodno reformatorski odnos do jezika prihajal do izraza tudi v njegovem pesniškem oblikovanju, samo da ga je skrb za čistost jezika hkrati vezala v neposrednosti izražanja — medtem ko je bil n. pr. Linhart v »čudoviti dramatični muziki« svojega dialoga (Kreft) vse prej kot purist, pa si je vendar zaslužil Cankarjevo priznanje, da »je pisal lepšo slovenščino« od Vodnika (gl. CZS X, 321). Kolikor pa je Vodnik, razkazujoč v svoji prerodni vnemi bogastvo slovenskega jezika, rabil v svojih pesmih »nove besede« — in teh nima malo — mu je zaradi njih trpela domačnost izraza in včasih tudi razumljivost. Tako je jezik njegovih pesmi resda nenavadno čist, zato pa po drugi strani obložen s precejšnjo vrsto sicer večidel dobrih, a danes mrtvih besednih tvorb, ki v zvezi z drugimi Vodnikovimi pesniškimi slabostmi precej pristore, če se nam je njegova pesem po veliki večini že tako odmaknila. Zaradi primerjave navajam, da je takih besed v Vodnikovi poeziji (sorazmerno) približno desetkrat več kakor v Prešernovi in nekako dvakrat toliko kakor v pesmih čbeličarjev (KČ I—IV, brez Prešerna), kar se pravi, da so bili čbeličarji tudi v tem pogledu mnogo bližji Vodniku kakor Prešernu in da je bilo besedno novotarjenje nasploh značilnost manjših talentov. In nič presenetljivega ni, če je v tem prizadevanju prednjačil pesnik, ki je bil hkrati za bogatenje domačega besedišča vnet jezikovni reformator ter je tudi v tem svojem delu kazal neko »ljubezen do posebnosti« (Kopitar). In če je bilo nekaj resnice tudi v Kopitarjevi zlobni pripombi ob Iliriji oživljeni, da namreč Vodnik »išče duhovitosti«, ker mu manjka »srca«, je pač tudi zato iskal besednih novosti, ker mu je manjkalo ustvarjalne moči, ubirati »navadno« besedje v pravi pesniški ton. Toda navsezadnje je tudi od tod razvidno, kako težko je bilo Vodniku ob njegovem skromnem talentu in še nerazvitem knjižnem jeziku oblikovanje pesniškega izraza, ki bi bil hkrati izbran in ljudsko preprost, bogat in jezikovno čist. Ne glede na omenjene »posebnosti« mu je to sicer mnogo bolj uspelo v jezikovnem kakor pa v čisto pesniškem smislu, vzlic temu pa se mu je beseda, s tolikšnim trudom vezana v verze, tu in tam vendarle povzdigovala iz zgolj občansko zaslužne verzifikacije v poezijo — in ne preskromno, da bi mu ne hranila »spomenik« tudi še dandanes.